

Følgerevaluering av næringsfondet Grønn framtid

Delrapport 2019

Om rapporten

Følgjevaluering av næringsfondet
Grønn framtid
Delrapport 2019

Oppdragsgiver
Oppland fylkeskommune

Prosjektperiode
Oktober 2017 - februar 2020

Prosjektteam
André Flatnes

Om Oxford Research

Knowledge for a better society

Oxford Research er et internasjonalt analyseselskap. Vi dokumenterer og utvikler kunnskap gjennom analyser, evalueringer og utredninger slik at politiske og strategiske aktører kan få et bedre grunnlag for sine beslutninger.

Vi kombinerer vitenskapelige arbeidsmetoder med kreativ idéutvikling for å tilføre våre kunder ny kunnskap. Vårt spesialfelt er analyser og evalueringer innen nærings- og regionalutvikling, forskning og utdanning, samt velferd og forvaltning.

Oxford Research ble grunnlagt i 1995 og har selskaper i Norge, Danmark, Sverige, Finland, Latvia og Polen. Oxford Research er en del av Oxfordgruppen og retter sitt arbeid mot det nordiske og det europeiske markedet.

Oxford Research AS
Østre Strandgate 1
4610 Kristiansand
Norge
(+47) 40 00 57 93
post@oxford.no
www.oxford.no

Forord

Næringsfondet Grønn framtid ble lansert av Oppland fylkeskommune i mai 2017, som en tilskuddsordning som skal bidra til grønn næringsutvikling. Fondet skal støtte opp om fylkeskommunens ambisjon om at Oppland skal være klimanøytralt innen 2025. Programmet gjennomføres av fylkeskommunen, i nært samarbeid med Innovasjon Norge.

Denne rapporten er andre leveranse i en følgeevaluering av programmet. Rapporten er utarbeidet av senioranalytiker André Flatnes. Rådgiver Simen Kristiansen i Oppland fylkeskommunes og innovasjonsrådgiver Torunn Linneberg i Innovasjon Norge har bistått i gjennomføringen. Vi takker for oppdraget og for godt samarbeid.

Kristiansand, 5. april 2019

André Flatnes
Prosjektleder
Oxford Research AS

Innhold

1.	Formål og metode	5
1.1	Formålet med følgeevalueringen	5
1.2	Metode for datainnhenting	5
2.	Fondets innhold, fremdrift og arbeidsform	7
2.1	Formål, budsjett og innretting	7
2.2	Organisering	8
2.3	Mobilisering og selektering	8
2.4	Prosjektporteføljen	10
2.5	Samspill i virkemiddelapparatet	12
3.	Data fra case-studien	14
4.	Data fra survey til tilsagnsmottakere	15
5.	Evaluators oppsummering og vurdering	19

Figurliste

Figur 1:	Omstillingsprogrammets innsatsaddisjonalitet	15
Figur 2:	Økt utviklingsfokus som følge av tilsagn fra Grønn framtid	15
Figur 3:	Utvikling av bedriften som følge av tilsagn fra Grønn framtid	16
Figur 4:	Effekt av tilsagnet fra Grønn framtid	16
Figur 5:	Utviklingen av forretningsidéen støttet av Grønn framtid	17
Figur 6:	Økt interesse for å arbeide med bærekraftige forretningsidéer	18
Figur 7:	Økt bevissthet om bærekraft og miljø	18

Tabelliste

Tabell 1:	Informanter fra fylkeskommunen og Innovasjon Norge	5
Tabell 2:	Informanter fra tilsagnsmottakerne	6
Tabell 3:	Antall søknader per runde og totalt. Fordeling på innvilgede av avviste søknader.	10
Tabell 4:	Totalt og gjennomsnittlig tilsagnsbeløp, per tildelingsrunde. Beløp i kroner.	10
Tabell 5:	Tilsagn fordelt på regioner. Antall, totalt tilsagnsbeløp og andel av totalt tilsagnsbeløp.	11
Tabell 6:	Tilsagn fordelt på bedriftstype	11
Tabell 7:	Tilsagn fordelt på tilsagnstype	11
Tabell 8:	Tilsagnsmottakernes forutgående erfaring med Innovasjon Norge	12
Tabell 9:	Etablerte årsverk med støtte fra omstillingsprogrammet	17

1. Formål og metode

Parallelt med gjennomføringen av programsatsingen gjennomføres det en følgeevaluering. Oppland fylkeskommune har engasjert Oxford Research til dette oppdraget, som løper fra oktober 2017 til februar 2020. Det rapporteres skriftlig fra følgeevalueringen i mai 2018, april 2019 og februar 2020.

1.1 Formålet med følgeevalueringen

Oppland fylkeskommune ønsker en følgeevaluering av programmet Grønn framtid. Evalueringen skal følge programgjennomføringen over en periode på tre år. Formålet med en følgeevaluering som denne er delvis å følge utviklingen i satsingen, i dette tilfellet ved å dokumentere måloppnåelse og resultater ved ulike tidspunkter i programperioden. I tillegg skal følgeevalueringen tilføre kunnskap til program-eier og programledelse, hva angår suksessfaktorer og andre forhold, og på den måten tilrettelegge for læring og en god programgjennomføring. Evalueringen skal bidra med kunnskap som skal hjelpe fylkeskommunen til å bedre gjennomføringen av ordningen underveis. I oppdraget inngår en vurdering av måloppnåelse og innspill til prosjektleder og andre involverte for å sikre at programmet oppnår gode resultater og blir en læringsarena for hvordan virkemiddelapparatet bør samarbeide for å støtte opp om et bærekraftig næringsliv.

1.2 Metode for datainnhenting

Data er innhentet ved å benytte dokumentgjennomgang, intervjuer, survey til tilsagnsmottakere og casestudier av utvalgte prosjekter. Evaluator har gjennomgått følgende dokumenter som del av arbeidet med følgeevalueringen:

- Programbeskrivelse for satsingen Grønn framtid (2017)
- Saksdokumenter fra behandlingen av programmet i fylkesutvalget
- Diverse nyhetssaker fra Oppland fylkeskommunes nettside
- Referater og notater fra møter i programstyret

Følgende intervjuer er gjennomført i forbindelse med denne delrapporten:

Tabell 1: Informanter fra fylkeskommunen og Innovasjon Norge

Navn	Institusjon og rolle
Simen Kristiansen	Oppland fylkeskommune - Prosjektleder Grønn framtid
Even Aleksander Hagen	Oppland fylkeskommune - Fylkesordfører, leder av styringsgruppen
Hjalmar Nørstebø-Solbjør	Oppland fylkeskommune - Leder regionalenheten, programansvarlig
Trond Carlson	Oppland fylkeskommune - Teamleder næring og samfunn
Stine Lien	Oppland fylkeskommune - Prosjektleder Forregion
Hege Taarud	Hedmark fylkeskommune - Prosjektleder Regionalt forskningsfond
Christian Hedløv Engh	Innovasjon Norge - Medlem styringsgruppen
Torunn Linneberg	Innovasjon Norge - Medlem arbeidsgruppen
Kilde: Oxford Research AS	

En spørreundersøkelse ble sendt til mottakerne av tilsagn fra programmet. Mottakerlisten inneholdt 61 unike tilsagnsmottakere. Av disse responderte 49, hvilket gir en svarprosent på 80. Evaluators vurderer dette som en svært god svarprosent.

Det er i tillegg gjennomført en casestudie av fire tilsagnsmottakere og deres prosjekter. Disse ble valgt ut av evaluator og prosjektleder for Grønn framtid i fellesskap. Tilsagnsmottakerne er intervjuet, og evaluator har også gjennomgått søknader og saksdokumenter, samt sluttrapport i de tilfeller der den foreligger. Informantene i casestudien fremgår av tabellen under.

Tabell 2: Informanter fra tilsagnsmottakerne

Navn	Bedrift
Knut Lundem Hougsrud	Norsk Massivtre AS
Thomas Rognstad	Urbanmat AS
Ole Dæhlen	Norsk Bondegass
Espen Østvold Rølla	Nullutslipp AS
Kilde: Oxford Research AS	

2. Fondets innhold, fremdrift og arbeidsform

Næringsfondet Grønn framtid ble etablert som følge av et politisk initiativ i Oppland fylkeskommune. Fylkeskommunen har et sterkt fokus på klima og miljø, med målsetting at fylket skal være klimanøytralt innen 2025. Bærekraftig næringsutvikling er én av strategiene som benyttes for å nå denne målsettingen. Sentrale kriterier som ble lagt til grunn for innrettingen av satsingen var at det skulle være et lavterskeltilbud, det skulle rette seg mot tidligfase prosjektutvikling og det skulle fungere som et supplement til Innovasjon Norges virkemiddeltilbud. Programmet skal stimulere til næringsutvikling som støtter opp om målet om klimanøytralitet. Effekten i form av verdiskaping og klimaeffekt kan først forventes å inntreffe på sikt. Programsatsingen er forankret blant annet i den regionale planstrategien for perioden 2016-20 og Innlandsutvalgets forslag til satsingsområder.

2.1 Formål, budsjett og innretting

Oppland fylkeskommune lanserte i mai 2017 en satsing på bærekraftig næringsutvikling gjennom programmet «Grønn framtid - midler til bærekraftig næringsutvikling». Formålet med programmet er å bidra til bærekraftig vekst og verdiskaping basert på Opplands kompetanse og naturgitte fortrinn. Programmet er en søkbar tilskuddsordning og retter seg mot enkeltpersoner og privat næringsliv innenfor alle bransjer. Hovedmålene for programmet fremgår av boksen under.

Hovedmål
<ul style="list-style-type: none">• Ekspansjon og knoppskyting i eksisterende virksomheter• Nye produkter/tjenester og virksomheter som ikke gir økt klimaavtrykk• Nye produkter og tjenester som utnytter restressurser og returstrømmer – sirkulær økonomi• Optimalisering og økt bruk av regionale, nasjonale og internasjonal virkemidler for bærekraftig næringsutvikling

Programbudsjettet er på 50 millioner kroner. Støtten fra programmet tildeles på grunnlag av regelverket om bagatellmessig støtte, som begrenser det totale støttebeløp en bedrift kan motta til 200 000 Euro over en periode på tre år. Fylkeskommunen har klargjort den juridiske prosedyren for å melde ordningen inn under gruppeunntakene i statsstøtteregelverket.

Programmets innretting og innhold fremgår av programbeskrivelsen. Der heter det at ordningen skal være lett tilgjengelig og fleksibel for brukerne. Terskelen for støtte skal være lav, og det kreves kun en enkel beskrivelse av prosjektet for å motta idéutviklingsmidler. På denne måten ønsker fylkeskommunen å mobilisere bedrifter og entreprenører som har interessante utviklingsidéer innen grønn næringsutvikling. Programmet skal være et supplement til eksisterende virkemidler, og skal stimulere til innovasjon og utvikling av produkter og løsninger som støtter opp under det grønne skiftet. Det skal ikke konkurrere med tilbudet til Innovasjon Norge, men supplere dette ved blant annet å innrette seg mot tidligfase prosjektutvikling, som i liten grad støttes av Innovasjon Norge. Satsingen skal også bidra til å øke den totale bruken av virkemidler for bærekraftig næringsutvikling, og styrke samarbeidet mellom virkemiddelaktørene.

Programsatsingen Grønn framtid består av følgende innsatsområder:

1. Idéutviklingsmidler – tidlig fase prosjektutvikling
2. Risikokapital for prosjektutvikling og innovasjon med miljøgevinst og kommersielt potensial
3. Veiledning og kompetansepåfyll for å kvalifisere for virkemidler, inkludert eventuelt henvisning til andre, mer relevante virkemiddelordninger

Selve tilskuddsmidlene er innrettet etter en todeling med eget søknadskjema. Søknader til idéutvikling har en ramme på inntil 250 000,- kroner, mens det for midler til utvikling av prosjekter ikke er spesifisert en begrensning. For tilskudd til idéutvikling er det krav om 25 % egenkapital, som kan være penger eller arbeidstimer. Tilskudd til prosjektutvikling har krav om 50 % egenkapital, hvorav minst 30 % skal være penger. Det er fire søknadsfrister i året.

Satsingen skal ha hovedfokus på og gi resultater innen bærekraftig verdiskaping i form av nye arbeidsplasser, styrket kompetanse og økt konkurransekraft. Bruk av forskningsbasert kunnskap skal være et viktig virkemiddel. Satsingen skal styrke omstillingskompetansen i privat næringsliv. Programsatsingen skal som hovedregel ikke gi støtte til investeringer og drift, eller til innkjøp av eksisterende teknologi (hylleware), såfremt denne ikke anvendes på en ny og innovativ måte.

2.2 Organisering

Oppland fylkeskommune er programeier, og gjennomfører satsingen i samarbeid med Innovasjon Norge Innlandet. Satsingen er organisert med en prosjektleder med hovedansvar for daglig oppfølging. I tillegg er det etablert et programstyre, som består av representanter fra Innovasjon Norge, NHO Innlandet og Oppland fylkeskommune. Fylkeskommunen er representert ved assisterende fylkesrådmann og fylkesordfører, med sistnevnte som leder av programstyret. Styret skal ikke ha en rolle i vurderingen av søknader, men skal gi råd om innrettingen av satsingen. Deltakelsen fra NHO kan fremme næringslivets behov og muligheter i programmet, mens Innovasjon Norge kan bidra til å sikre at programmet samspiller godt med etablerte virkemiddelordninger. Programstyret har regelmessige møter, og har foretatt prinsipielle avklaringer knyttet til ulike aspekter ved programmet. Det har blitt benyttet til å avstemme programmets innretting med den politiske bestillingen, og har gitt enkelte styringssignaler underveis. Det politiske nivået er tett påkoblet programmet gjennom fylkesordførers rolle som leder av programstyret. I tillegg orienteres det om fremdrift i programmet i Fylkesutvalget omtrent hver tredje måned. Det har også vært orientert om fremdriften i programmet i Fylkestinget.

2.3 Mobilisering og selektering

Prosessen frem mot tilsagn omfatter både en skriftlig søknad og en oppfølgende dialog mellom søker og programmet. En rekke søkere har fått anledning til å presentere sin prosjektidé i et møte, enten fysisk eller per telefon, der prosjektleder og Innovasjon Norge har deltatt fra programmets side. Dialogen har gjerne medført justeringer og presiseringer av søknaden, og arbeidsformen har på denne måten bidratt til utbedring og kvalitetssikring av søknadene. Møtene har tilført prosjektlederen og rådgiveren fra Innovasjon Norge nødvendig informasjon for å fatte vedtak om eventuelt tilsagn. Som et resultat av dialogmøtene er flere søkere henvist til andre ordninger, som for eksempel markedsavklaringsstilskudd, kommunale næringsfond og landbruksvirkemidler. De involverte aktørene vektlegger

å ha god henvisningskompetanse, slik at søkere kan veiledes mot den virkemiddelordningen som er mest aktuell å benytte.

I vurderingen av hvilke søknader som skal gis tilsagn benyttes fire hovedkriterier:

1. Verdiskapingspotensial
2. Klimaeffekt
3. Sysselsettingsvekst
4. Innovasjonshøyde

Av disse er verdiskapingspotensial og klimaeffekt de viktigste kriteriene, mens sysselsettingsvekst og innovasjonshøyde er sekundært. I saksbehandlingen vurderes også søkers egnethet og realismen i prosjektidéen, samtidig som fondet er ment å ta en kalkulert risiko. Saksbehandlingen er altså knyttet til både prosjektidéen vurdert opp mot fastsatte kriterier, og kvaliteten på søknaden.

Programmet har etablert et fungerende system med Innovasjon Norge og aktører i det ytre apparat i kvalitetssikring og forbedring av søknader. Samarbeidspartnere inkluderer Skåppå kunnskapspark, Valdres Næringshage, Gjøvikregionen Utvikling og Hadelandshagen. Det er mobilisert et stort antall søknader, og mange av søkerne er uten erfaring med virkemiddelapparatet og prosjektgjennomføring. Oppfølgingsarbeidet er ressurskrevende, men gir samtidig gode resultater og avkastning i form av høyere kvalitet på søknadene. En sentral utfordring i programmet er å balansere lavterskelordningen med god kvalitet på prosjektsøknadene som innvilges.

Oppland fylkeskommune har hentet inn juridisk bistand for å avklare og forberede en mulig innmelding av Grønn framtid under gruppeunntakene i statsstøtteregelveverket. En slik forenklet innmelding vil innebære at tilsagn ikke er begrenset til bagatellmessig støtte, og at handlingsrommet for programmet dermed utvides. Bagatellmessig støtte kan maksimalt utgjøre 200 000 euro over en treårsperiode. Fylkeskommunen har valgt å ikke innmelde programmet ennå, men kan gjøre dette dersom enkeltsaker i programmet gjør det nødvendig.

Det er ikke satt en sluttdato for programmet. Programeier er opptatt av at budsjettmidlene skal omsettes i prosjekter av god kvalitet, snarere enn å få omsatt midlene innen en bestemt tidsperiode. Oppland og Hedmark fylkeskommuner slås sammen fra 1. januar 2020, og fylkestinget i Innlandet vil fra dette tidspunktet disponere midlene. Videreføring av programsatsingen Grønn framtid som en ordning kun for bedrifter i nåværende Oppland fylke er en løsning som anses som aktuell.

Fylkeskommunen opplever at programmet leveres på en god måte og har en akseptabel fremdrift. Særlig i den tidlige programfasen var det en utålmodighet knyttet til fremdriften, men det er nå en større oppmerksomhet mot å bruke den nødvendige tiden for å sikre god kvalitet i prosjektporteføljen. Programmet vurderes å være godt kjent blant potensielle søkere, samtidig som det ikke har den samme oppmerksomheten som i oppstartfasen, da det ble arbeidet svært aktivt med profileringen av programmet.

2.4 Prosjektporteføljen

Per 1. mars 2019 var det gitt tilsagn til 70 søknader, av totalt 259 søknader mottatt i de første syv søknadsrundene. Dette innebærer at 27 prosent av søknadene er innvilget. Tolv mottatte søknader var ikke avgjort. Tallene fremgår av tabell 3.

Tabell 3: Antall søknader per runde og totalt. Fordeling på innvilgede av avviste søknader.

Tildelingsrunde	1	2	3	4	5	6	7	Totalt
Antall søknader	103	19	27	35	29	17	29	259
Avslag	76	16	17	24	20	8	16	174
Ikke avgjort	0	0	0	0	0	4	8	12
Tildeling	27	3	10	11	9	5	5	70
Tildelingsprosent	26 %	16 %	37 %	31 %	31 %	29 %	17 %	27 %

Kilde: Oppland fylkeskommune

De 70 tilsagnene har et totalt tilsagnsbeløp på om lag 22 millioner kroner. Tabell 4 viser totalt tilsagnsbeløp til nå i programgjennomføringen, og fordelt på den enkelte tildelingsrunde. Klart høyest totalt tilsagnsbeløp var i første tildelingsrunde, med om lag 9,6 millioner kroner. Dette har sammenheng med samlet antall søknader i denne runden (103). Tildelingsprosenten i første tildelingsrunde (26 prosent) er lavere enn totalt for programmet (27 prosent). Gjennomsnittlig tilsagnsbeløp for de 70 tilsagnene som er gitt er 314 072 kroner.

Tabell 4: Totalt og gjennomsnittlig tilsagnsbeløp, per tildelingsrunde. Beløp i kroner.

Tildelingsrunde	Totalt tilsagnsbeløp	Gjennomsnittlig tilsagnsbeløp
1	9 621 105	356 337
2	664 934	221 645
3	2 386 940	238 694
4	2 129 687	193 608
5	4 037 850	448 650
6	1 400 000	280 000
7	1 744 500	348 900
Totalt	21 985 016	314 072

Kilde: Oppland fylkeskommune

Flest tilsagn og størst samlet tilsagnsbeløp er gitt til bedrifter og etablerere i Gjøvikregionen og Lillehammerregionen, mens færrest tilsagn og minst samlet tilsagnsbeløp er gitt til Valdres, Midt-Gudbrandsdalen og Nord-Gudbrandsdalen. Gjøvikregionen har mottatt 23 tilsagn med samlet tilsagnsbeløp på 7,1 millioner kroner, hvilket er 32 prosent av det totale tilsagnsbeløpet fra programmet. Midt-Gudbrandsdalen har mottatt fire tilsagn med samlet tilsagnsbeløp på 1,2 millioner kroner, hvilket er fem prosent av det totale tilsagnsbeløpet fra programmet. Dersom det justeres for innbyggertall er det i hovedsak relativt liten forskjell mellom regionene, med unntak av at Lillehammerregionen er overrepresentert blant tilsagnsmottakerne. Tallene fremgår av tabell 5.

Tabell 5: Tilsagn fordelt på regioner. Antall, totalt tilsagnsbeløp og andel av totalt tilsagnsbeløp.

Region	Tilsagnsbeløp	Andel	Kroner per person	Antall tilsagn
Gjøvikregionen	7 107 500	32 %	101	23
Hadeland	3 989 760	18 %	136	10
Lillehammer	6 725 837	31 %	174	18
Midt-Gudbrandsdal	1 204 374	5 %	90	4
Nord-Gudbrandsdal	1 482 545	7 %	78	8
Valdres	1 475 000	7 %	82	7
Totalt	21 985 016	100 %	116	70

Kilde: Oppland fylkeskommune

Blant tilsagnene er det en klar overvekt av tilsagn til etablerte bedrifter, mens et mindretall er tildelt privatpersoner og nyetablerte bedrifter, det vil si bedrifter som ble startet opp i forbindelse med tilsagnet. Av 70 tilsagn er 48 (69 %) gitt til etablerte bedrifter og 22 (31 %) til gründerbedrifter.

Tabell 6: Tilsagn fordelt på bedriftstype

Bedriftstype	Antall tilsagn	Andel tilsagn
Etablert bedrift	48	69
Gründerbedrift	22	31
Totalt	70	100

Kilde: Oppland fylkeskommune

De aller fleste tilsagnene er gitt som idéutviklingsmidler, mens det også er gitt enkelte tilsagn om prosjektutviklingsmidler. Av 70 tilsagn er 54 (77 prosent) gitt som idéutviklingsmidler, med 250 000,- kroner som maksimalt tilsagnsbeløp. Antall og andel tilsagn til henholdsvis idéutvikling og prosjektutvikling fremgår av tabellen under. Fordelingen er i tråd med føringer gitt av programstyret, som sier at programmet i hovedsak skal rette seg mot tidlig fase av utviklingsløpet, men at det kan gis støtte til hele utviklingsløpet der det ikke finnes relevante ordninger i det øvrige virkemiddelapparatet. Beløpsmessig er fordelingen mellom tilsagn til idéutvikling og prosjektutvikling tilnærmet lik.

Tabell 7: Tilsagn fordelt på tilsagnstype

Type tilsagn	Antall tilsagn	Andel tilsagn	Totalt tilsagnsbeløp	Andel beløp
Idéutviklingsmidler	54	77	11 088 166	50,4
Prosjektutviklingsmidler	16	23	10 896 850	49,6
Totalt	70	100	21 985 016	100,0

Kilde: Oppland fylkeskommune

Per 1. mars 2019 var det sluttrapportert fra 24 prosjekter. Blant de 70 innvilgede søknadene er det 65 unike søkere. Fem bedrifter har mottatt to tilsagn hver. Dette er Fossekall AS, Norsk Massivtre AS, Nullutslipp AS, Oplandske Bioenergi AS og Urbanmat AS. For enkelte av disse innebærer det andre prosjektet en videreutvikling av prosjektet som først ble støttet, mens andre bedrifter har mottatt støtte til to ulike forretningsidéer.

2.5 Samspill i virkemiddelapparatet

Innovasjon Norge ble invitert inn i planleggingen av programmet fra begynnelsen av, og ønsket å mobilisere grønne innovasjons- og næringsutviklingsidéer. Innovasjon Norge disponerer selv ikke slike forprosjektmidler, og er positiv til å bidra til å stimulere til idéutvikling, ta risiko og å legge til grunn en visjonær tilnærming for å generere prosjekter som støtter opp under klimavennlig næringsutvikling. Tilsagnsmottakere fra programmet kan potensielt benytte Innovasjon Norges virkemiddeltilbud, inkludert høyterskeltilbudet Miljøteknologiordningen, for å realisere prosjektidéer.

Både Innovasjon Norge og Oppland fylkeskommune er opptatt av et godt samspill mellom Grønn framtid og Innovasjon Norges virkemiddeltilbud. Dette innebærer en arbeidsdeling mellom aktørene, der Grønn framtid mobiliserer nyetablerere og etablerte bedrifter til utviklingsidéer som støtter opp under målsettingene knyttet til arbeidsplasser og verdiskaping som er klimanøytral. Innovasjon Norge peker på at det er uheldig å bygge opp omfattende saksbehandlerkompetanse innen bedriftsutviklingsprosjekter i fylkeskommunen, ettersom det er mulig å benytte Innovasjon Norge for denne oppgaven. På systemnivå er både oppbygging av parallelle organisasjoner og etablering av flere kontaktpunkter mellom virkemiddelapparatet og næringslivet å betegne som ugunstig. En eventuell innmelding under gruppeunntakene i statsstøtteregelverket vil forsterke kompetansebehovet i saksbehandlingen, og dermed også gjøre det ytterligere hensiktsmessig å benytte Innovasjon Norge i saksbehandlingen.

Det kan potensielt være overlapp mellom Innovasjon Norges virkemiddeltilbud og Grønn framtid støtte til prosjektutvikling, der prosjekter som kvalifiserer til støtte fra Innovasjon Norge i stedet støttes av Grønn framtid. Dette innebærer at Oppland i mindre grad nyttiggjør seg nasjonale rammer knyttet til ulike virkemidler i Innovasjon Norge, og i stedet anvender fylkets egne ressurser i støtten overfor næringslivet. For Opplands del betyr dette mindre midler til næringsutvikling totalt sett. Deresom Grønn framtid og Innovasjon Norge henvender seg til de samme prosjektene oppstår det en konkurransesituasjon som både Innovasjon Norge og fylkeskommunen ønsker å unngå. Grønn framtid bør være et supplement til Innovasjon Norge, men ikke minst bedre betingelser i form av lavere egeninnsatskrav kan gjøre Grønn framtid til en mer attraktiv ordning, i tilfeller der et prosjekt er kvalifisert for støtte fra både Innovasjon Norge og Grønn framtid. Det er ingen tilfeller av at prosjekter er støttet av Grønn framtid etter å ha fått avslag fra Innovasjon Norge.

Grønn framtid har per 1. mars 2019 gitt støtte til 65 unike mottakere. Av de 61 unike tilsagnsmottakerne i søknadsrunde 1-6 (søknadsrunde 7 er her ikke inkludert) har 23 (38 %) et etablert kundeforhold til Innovasjon Norge, mens 38 (62 %) ikke har et etablert kundeforhold. Grønn framtid har dermed en betydelig mobiliserende effekt, ved at den når bedrifter som tidligere ikke har vært aktive brukere av virkemiddelapparatet.

Tabell 8: Tilsagnsmottakernes forutgående erfaring med Innovasjon Norge

Erfaring med Innovasjon Norge	Antall tilsagnsmottakere	Andel tilsagnsmottakere
Kundeforhold	23	38
Ikke kundeforhold	38	62
Totalt	61	100
Kilde: Innovasjon Norge		

Et flertall av prosjektene støttet av Grønn framtid er av en type som Innovasjon Norge ikke kunne gitt støtte til, på grunn av mangel på forprosjektmidler eller av andre årsaker, som at mottakeren er en offentlig institusjon eller tilhører handelsnæringen, som ikke er i målgruppen for Innovasjon Norge. I slike tilfeller utfyller Grønn framtid virkemiddelporteføljen til Innovasjon Norge.

For andre prosjekter er det uklart om prosjektet potensielt kunne vært støttet av Innovasjon Norge, i og med at kun Grønn framtid er søkt støtte fra. I forbindelse med følgeevalueringen av Grønn framtid har imidlertid Innovasjon Norge foretatt en vurdering av de 15 unike mottakerne av prosjektutviklingsstøtte, det vil si bedrifter som har mottatt mer enn 250 000,- kroner fra Grønn framtid. Innovasjon Norges vurdering er at seks av bedriftene ville kunne vært støttet av Innovasjon Norge, mens fem bedrifter ikke ville fått en positiv tilbakemelding på det omsøkte prosjektet. Fire av søknadene kunne muligens vært støttet av Innovasjon Norges virkemiddeltilbud. I sum er bildet dermed sammensatt, ved at Grønn framtid til dels utfyller Innovasjon Norges tilbud, og til dels overlapper tilbudet.

I prosjektporteføljen til Grønn framtid er det fire søknadsmottakere som har fått støtte fra Innovasjon Norge til å videreutvikle forretningsidéen. I disse tilfellene er det et direkte samspill mellom Grønn framtid, som har gitt tilsagn om idéutviklingsmidler, og Innovasjon Norge. IFU, omstillingsmotor og etablerertilskudd er blant ordningene i Innovasjon Norge som er benyttet.

Prosjektlederne for RFF og Forregion i Innlandet har i begrenset grad hatt inngripen med prosjektleder for Grønn framtid. RFF og Forregion er imidlertid koblet på Grønn framtid i forbindelse med enkeltsaker, enten ved henvisning mellom ordningene eller der den aktuelle søkeren har vært støttet av en av de øvrige ordningene. RFF og Forregion har i slike tilfeller vært i dialog med Grønn framtid, og har kunnet avklare om søker tidligere har mottatt støtte fra disse ordningene eller om søker bør henvises til disse ordningene, hvilket har skjedd i enkelte tilfeller.

Prosjektleder for Forregion i Innlandet er lokalisert i Oppland fylkeskommune, hvilket tilrettelegger for uformell dialog mellom ordningene. En del saker er diskutert mellom Grønn framtid og Forregion, men omfanget av henvisning mellom ordningene er begrenset. Enkelte er henvist fra Grønn framtid til Forregion, men ingen er henvist andre veien, hvilket kan ha sammenheng med at Grønn framtid er bedre kjent i næringslivet. To bedrifter, Oplandske Bioenergi AS og Energigården AS, er støttet av begge ordningene. Begge bedrifter mottok først støtte fra Grønn framtid, og ble senere henvist til Forregion for videre utvikling av forretningsidéen.

Prosjektleder for Regionalt forskningsfond i Innlandet er lokalisert i Hedmark fylkeskommune. Særlig i tidlig fase av Grønn framtid samarbeidet prosjektleder for RFF, og saksbehandler fra Innovasjon Norge, tett med Grønn framtid for å rute søknader til riktig virkemiddelordning. Erfaringen var at det var nokså klart hvor den enkelte søknad til Grønn framtid hørte hjemme, og at det var få tilfeller der det var uklart hvilken ordning som var mest relevant. Etter den tidlige fasen er kontakten mellom Grønn framtid og RFF mindre, og da knyttet til spesifikke søknader. Overlappen mellom ordningene er nokså liten, men tre bedrifter, Derawi AS, Styggpent AS og Fossekall AS, har mottatt støtte fra begge. I alle tilfellene har bedriftene først mottatt støtte fra RFF, i form av enten tidligfasemidler eller kvalifiseringsstøtte, og senere mottatt tilsagn fra Grønn framtid. Av tilsagnene fra Grønn framtid var to til idéutvikling og ett til produktutvikling.

3. Data fra case-studien

Som del av evalueringen er fire tilsagnsmottakere undersøkt i større detalj. Evaluator har gjennomgått søknad og saksdokumenter fra disse prosjektene, samt intervjuet tilsagnsmottakerne. De fire utvalgte tilsagnsmottakerne påbegynte sine prosjekter i første halvdel av 2018, og har således kommet langt på vei med prosjektgjennomføringen. Tre av tilsagnsmottakerne har mottatt to tilsagn hver fra Grønn framtid. Tre av tilsagnsmottakerne er etablerere som ønsker å utvikle sin forretningsidé frem mot markedsintroduksjon, mens én tilsagnsmottaker er en etablert bedrift som ønsker å prøve ut en ny, miljømessig bærekraftig løsning.

Felles for prosjektene er at tilsagnet fra Grønn framtid har vært svært viktig eller avgjørende for at tilsagnsmottakerne har kunnet utvikle sin forretningsidé videre. Prosjektene har alle en betydelig innovasjonshøyde, ved at de tilbyr løsninger som til dels er nye i norsk kontekst. Arbeidet har tatt form av markedsavklaring og markedsinnovasjon, teknisk utprøving og produktinnovasjon, samt prosessinnovasjon. Bedriftene har arbeidet for å redusere produksjonskostnadene gjennom mer effektiv produksjon og høyere volum, og for å utvikle og tilpasse produkter til markedets krav, samt sikre nødvendig godkjenning fra Mattilsynet.

De fire prosjektene benytter seg i utstrakt grad av ulike kunnskapsmiljøer. Dette er delvis akademiske miljøer og delvis mer praktisk orienterte utviklingsmiljøer. Kunnskapsmiljøene er til dels lokalisert i Oppland (for eksempel Sweco, Sintef Raufoss og NTNU Gjøvik), og til dels utenfor fylket (for eksempel Norges miljø- og biovitenskapelige universitet på Ås). Det regionale utviklingsapparatet, som for eksempel Landsbyen næringshage, er i noen utstrekning benyttet som kompetansemegler. Enkelte av tilsagnsmottakerne har etablerte kundeforhold til Innovasjon Norge.

Alle prosjektene støtter opp under en sirkulær økonomi, der biomasse erstatter andre innsatsfaktorer eller utnyttes mer effektivt, eller der avfall gjenbrukes.

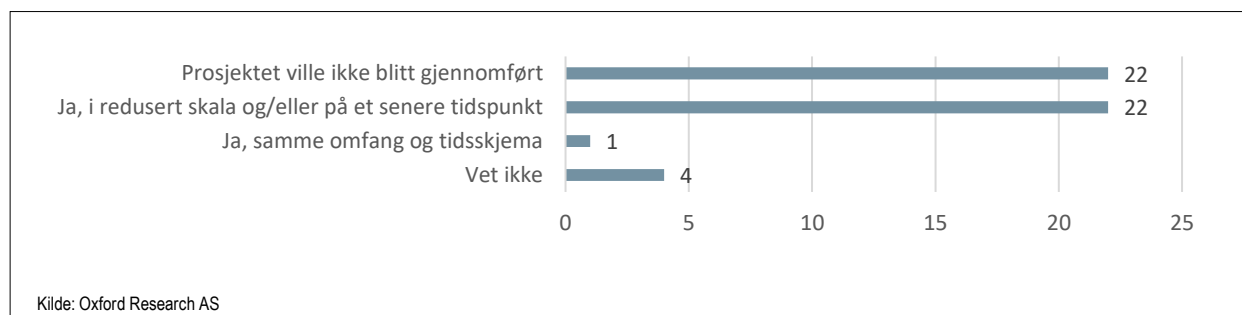
Prosjektene er på ulike stadier når det gjelder realiseringen av forretningsidéen som er støttet av Grønn framtid. Enkelte av bedriftene har kommersialisert den aktuelle forretningsidéen som ble støttet av Grønn framtid, mens andre er kommet kortere i utviklingen. Målet for alle er å kommersialisere idéen, enten som det sentrale forretningskonseptet i bedriften, eller som et aspekt ved eller nisje for et bredere forretningsområde for bedriften. Prosjekteierne gir uttrykk for at de, med bistand fra Grønn framtid, har tatt viktige steg fremover i utviklingen av forretningsidéen, og at de (med ett unntak) er optimistiske med tanke på den økonomiske bærekraften i forretningsidéen.

4. Data fra survey til tilsagnsmottakere

Som del av følgeevalueringen er det foretatt en spørreundersøkelse til mottakerne av tilsagn fra Grønn framtid. Totalt mottok 61 bedrifter denne undersøkelsen, hvorav 49 responderte. Dette gir en svarprosent på 80. Data fra spørreundersøkelsen presenteres i dette kapittelet.

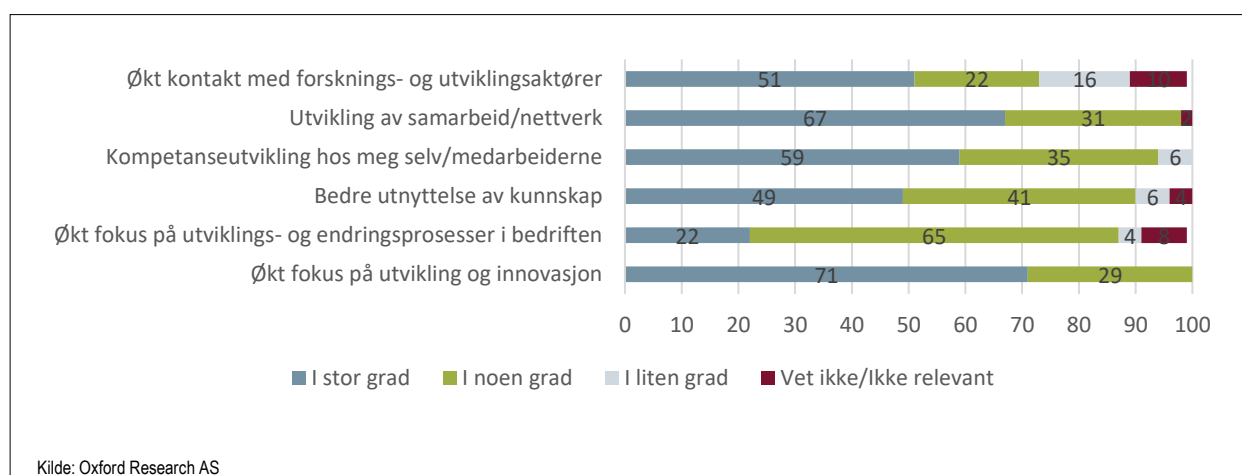
I spørreundersøkelsen ble det undersøkt om det aktuelle prosjektet ville blitt realisert uten støtten (figur 1). Dette omhandler satsingens innsatsaddisjonalitet, altså i hvilken grad den offentlige støtten er avgjørende for at prosjektene ble iverksatt, fremskyndet eller oppskalert. Av 49 respondenter svarer 22 at prosjektet ikke ville blitt gjennomført uten støtten fra programmet, 22 at prosjektet er blitt fremskyndet og/eller oppskalert som følge av støtten, og én at prosjektet ville blitt gjennomført uten endringer uten støtten fra programmet. Fire respondenter svarer «vet ikke». Innsatsaddisjonaliteten kan dermed betegnes som svært høy.

Figur 1: Omstillingsprogrammets innsatsaddisjonalitet

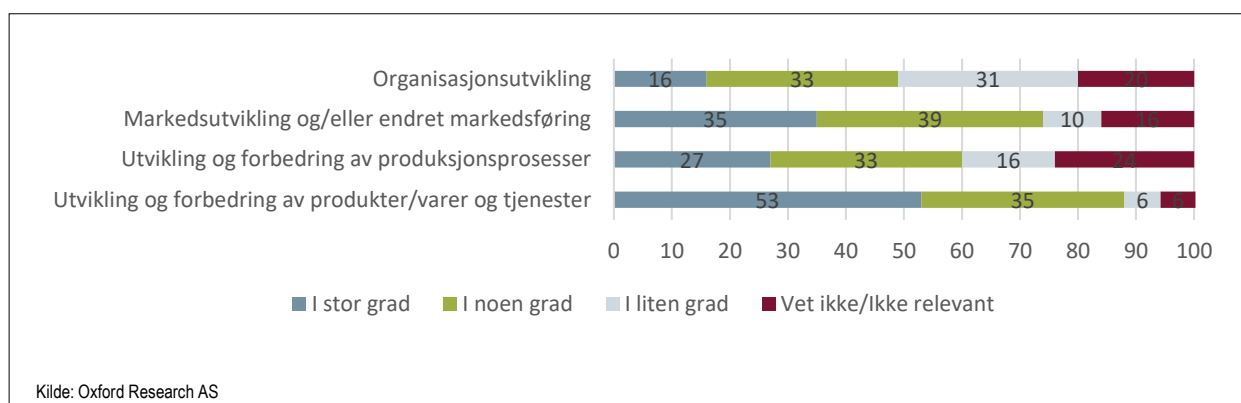
Bedriftene ble videre spurt om tilsagnet fra Grønn framtid har medført at de er blitt mer utviklingsorienterte (figur 2). 71 prosent av respondentene oppgir at de i stor grad har økt fokus på utvikling og innovasjon, mens 67 prosent av respondentene oppgir det samme for utvikling av samarbeid/nettverk.

Figur 2: Økt utviklingsfokus som følge av tilsagn fra Grønn framtid

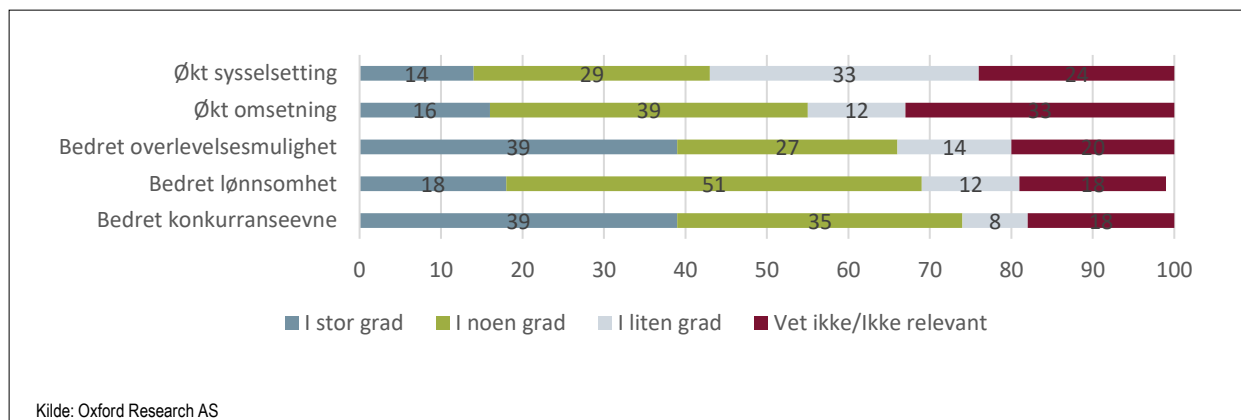
Bedriftene ble spurt om i hvilken grad tilsagnet fra Grønn framtid har medført utvikling av ulike aspekt ved bedriften (figur 3). Andel respondenter som svarte i stor grad er 53 for utvikling og forbedring av produkter/varer og tjenester, 35 for markedsutvikling og/eller endret markedsføring, 27 for utvikling og forbedring av produksjonsprosesser og 16 for organisasjonsutvikling.

Figur 3: Utvikling av bedriften som følge av tilsagn fra Grønn framtid

Bedriftene ble også spurt om effekten av deltakelsen i programmet (figur 4). Andel respondenter som svarte i stor grad er 39 for både bedret konkurransevne og bedret overlevelsesmulighet.

Figur 4: Effekt av tilsagnet fra Grønn framtid

Som del av spørreundersøkelsen til tilsagnsmottakerne er det stilt spørsmål om hvor mange nye arbeidsplasser (årsverk) tilsagnet fra Grønn framtid har bidratt til å etablere, forstått som antall årsverk i bedriften i dag sammenlignet med antall årsverk bedriften ville hatt uten deltakelsen. De 49 bedriftene som har svart på spørsmålet rapporterer om totalt 29,15 nyetablerte årsverk. Arbeidsplassene er realisert i 41 bedrifter, mens åtte bedrifter ikke rapporterer en effekt i form av etablerte årsverk. 27 bedrifter har oppnådd en effekt på mellom 0,1 og 0,9 skapte årsverk, og ti bedrifter en effekt på 1 til 1,9 årsverk. Fire bedrifter har realisert to eller flere årsverk som følge av støtten fra Grønn framtid. Dette er Mustad Autoline AS (3 årsverk), Urbanmat AS (3 årsverk), Dokka Fasteners AS (2,5 årsverk) og Nullutslipp AS (2 årsverk). Tallene fremgår av tabellen under. Dersom det stipuleres at effekten er lik

for de øvrige tolv bedriftene som mottok spørreundersøkelsen, er effekten i form av nye arbeidsplasser på 36,29.

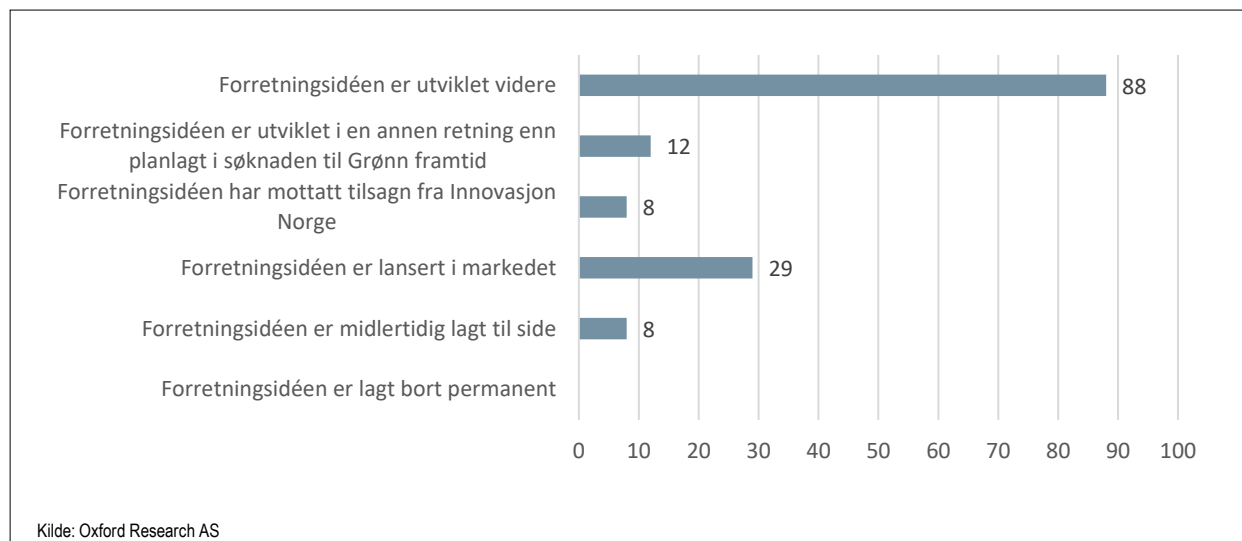
Tabell 9: Etablerte årsverk med støtte fra omstillingsprogrammet

Kategori	Antall bedrifter	Totalt antall årsverk
Ingen skapte årsverk	8	0
0,1 til 0,9 skapte årsverk	27	7,65
1 til 1,9 skapte årsverk	10	11,00
2 eller flere skapte årsverk	4	10,50
Totalt	49	29,15
Stipulert samlet effekt	61	36,29

Kilde: Oxford Research

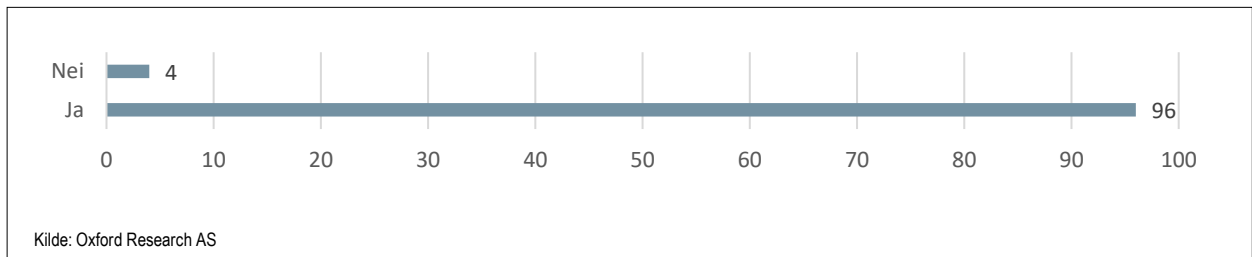
Bedriftene er spurt om hvordan forretningsidéen som ble støttet av Grønn framtid har utviklet seg i perioden etter tilsagnet (figur 5). Det var mulig å oppgi flere svaralternativer. 88 prosent oppgir at forretningsidéen er utviklet videre. 29 prosent oppgir at forretningsidéen er lansert i markedet, og åtte prosent at Innovasjon Norge har gitt tilsagn om utvikling av forretningsidéen. For tolv prosent av tilsagnsmottakerne har forretningsidéen utviklet seg i en annen retning enn planlagt i søknaden til Grønn framtid. Åtte prosent av tilsagnsmottakerne midlertidig lagt forretningsidéen til side, mens ingen oppgir å ha lagt bort forretningsidéen permanent.

Figur 5: Utviklingen av forretningsidéen støttet av Grønn framtid

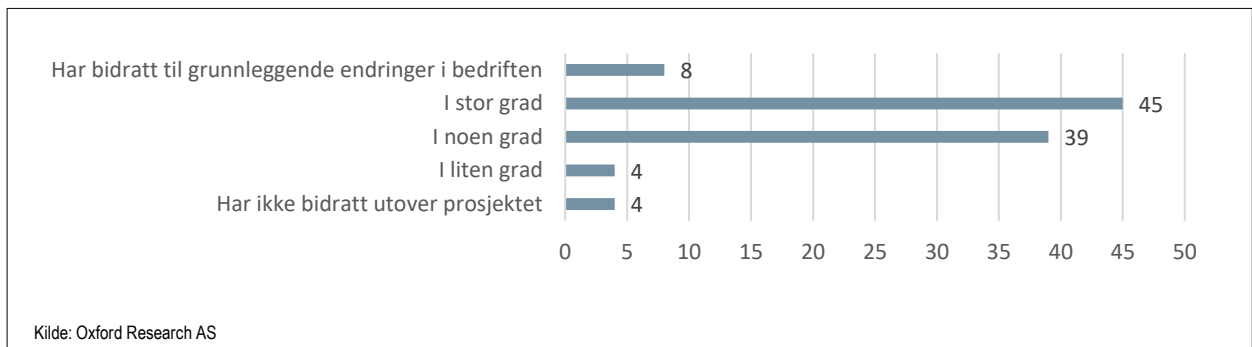
Mottakerne av spørreundersøkelsen er spurt om tilsagnet fra Grønn framtid og arbeidet med forretningsidéen har økt interessen for å arbeide med bærekraftige forretningsidéer (figur 6). Hele 96 prosent av respondentene svarer ja på dette spørsmålet.

Figur 6: Økt interesse for å arbeide med bærekraftige forretningsidéer

Bedriftene ble til sist spurt om i hvilken grad tilsagnet fra Grønn framtid har bidratt til at egen bedrift er mer bevisst på problemstillinger knyttet til bærekraft og miljø/klima (figur 7). Åtte prosent av respondentene oppgir at tilsagnet har bidratt til grunnleggende endringer i bedriften på dette punktet, mens 45 prosent svarer i stor grad og 39 prosent svarer i noen grad. Fire prosent svarer i liten grad og det samme oppgir at det ikke er en økt bevissthet utover det konkrete prosjektet som mottok støtte. Totalt sett kan det dermed sies at Grønn framtid har betydelig effekt når det gjelder å styrke bevisstheten om problemstillinger knyttet til bærekraft og miljø/klima.

Figur 7: Økt bevissthet om bærekraft og miljø

5. Evaluators oppsummering og vurdering

Denne evalueringen vurderer innretting, gjennomføring og resultater av programsatsingen Grønn framtid. Programmet er en søkbar tilskuddsordning som har verdiskapning, sysselsetting og klimanøytralitet som mål. Målgruppen til programmet er enkeltpersoner og privat næringsliv innenfor alle bransjer. Det har et budsjett på 50 millioner kroner.

Dette er den andre delrapporten i følgeevalueringen, og fokuserer på fremdrift og resultater i programmet, samt samspillet i virkemiddelapparatet. Den første rapporten ble levert i mai 2018, og undersøkte programmets oppstart, organisering og arbeidsform. Evalueringen er ikke rigget for å vurdere en alternativ anvendelse av programmidlene, og heller ikke for å vurdere klimaeffekten av prosjektporteføljen.

Per 1. mars 2019 var det gitt tilsagn til 70 søknader, av totalt 259 søknader mottatt i de første syv søknadsrundene. Dette innebærer at 27 prosent av søknadene er innvilget. Tolv mottatte søknader var ikke avgjort. Grønn framtid har hatt et godt tilfang av søknader, samtidig som kvaliteten på disse varierer. Mange av de innvilgede søknadene er kvalitetsmessig hevet gjennom dialog mellom søker og Grønn framtid, i forkant av vedtak om tilsagn. Oxford Research oppfatter at prosjektporteføljen inneholder interessante prosjekter som støtter opp om formålet med næringsfondet, som er å bidra til klimanøytral næringsutvikling. De 70 tilsagnene har et totalt tilsagnsbeløp på om lag 22 millioner kroner. Fem bedrifter har mottatt to tilsagn hver, hvorav fire bedrifter har mottatt tilsagn til oppfølging av forretningsidéen som også fikk støtte til idéutvikling. Det er en klar overvekt av tilsagn til etablerte bedrifter (69 %), mens et mindretall er tildelt privatpersoner og nyetablerte bedrifter (31 %). De fleste tilsagnene (77 prosent) er gitt som idéutviklingsmidler. Beløpsmessig er fordelingen mellom tilsagn til idéutvikling og prosjektutvikling tilnærmet lik.

Flest tilsagn og størst samlet tilsagnsbeløp er gitt til bedrifter og etablerere i Gjøvikregionen og Lillehammerregionen, mens færrest tilsagn og minst samlet tilsagnsbeløp er gitt til Valdres, Midt-Gudbrandsdalen og Nord-Gudbrandsdalen. Dersom det justeres for innbyggertall er det i hovedsak relativt liten forskjell mellom regionene, med unntak av at Lillehammerregionen er overrepresentert blant tilsagnsmottakerne.

Både Innovasjon Norge og Oppland fylkeskommune er opptatt av et godt samspill mellom Grønn framtid og Innovasjon Norges virkemiddeltilbud. Av de 61 unike tilsagnsmottakerne i søknadsrunde 1-6 har 38 (62 %) ikke har et kundeforhold til Innovasjon Norge. Grønn framtid har dermed en betydelig mobiliserende effekt, ved at den når bedrifter som tidligere ikke har vært aktive brukere av virkemiddelapparatet. Et flertall av prosjektene støttet av Grønn framtid er av en type som Innovasjon Norge ikke kunne gitt støtte til, og i slike tilfeller utfyller Grønn framtid virkemiddelparteføljen til Innovasjon Norge.

Utfordringen i samspillet mellom Innovasjon Norge og Grønn framtid er knyttet til midler til produktutvikling. Her bør det sikres en klar arbeidsdeling, og Grønn framtid bør ikke finansiere prosjekter som kan finansieres av Innovasjon Norges ordinære virkemiddeltilbud. En innmelding av programmet

under gruppeunntakene i statsstøtteregulverket kan utvide programmets handlingsrom, hvilket Oxford Research vurderer som positivt, så lenge programmet ikke beveger seg inn på Innovasjon Norges handlingsrom. For de 15 unike mottakerne av prosjektutviklingsstøtte er Innovasjon Norges vurdering at seks av bedriftene ville kunne vært støttet av Innovasjon Norge, mens fem bedrifter ikke ville fått en positiv tilbakemelding på det omsøkte prosjektet. Fire av søknadene kunne muligens vært støttet av Innovasjon Norges virkemiddeltilbud. I sum er bildet dermed sammensatt, ved at Grønn framtid til dels utfyller Innovasjon Norges tilbud, og til dels overlapper tilbudet. I prosjektporteføljen til Grønn framtid er det fire søknadsmottakere som har fått støtte fra Innovasjon Norge til å videreutvikle forretningsidéen. I disse tilfellene er det et direkte samspill mellom Grønn framtid og Innovasjon Norge.

Tilsagnsmottakerne rapporterer om 36 nye arbeidsplasser (årsverk) som resultat av Grønn framtid, så langt i programgjennomføringen. Oxford Research vurderer dette som et solid resultat, gitt omfanget av tildelte midler og tatt i betraktning at programmet har vært operativt i mindre enn to år. Resultatene må også bedømmes ut fra programmets innretning, med støtte i stor grad til tidligfaseprosjekter, som tilsier at resultater i hovedsak kan forventes på noe sikt. Innsatsaddisjonaliteten til programmet er svært høy, ved at prosjektene som er støttet i utstrakt grad ikke ville blitt gjennomført, eller ville blitt gjennomført i mindre skala eller på et senere tidspunkt, uten støtten fra programmet. Grønn framtid bidrar også svært positivt til tilsagnsmottakernes utviklingsevne, i form av kompetanse, nettverk og innovasjonsfokus, og til utvikling av bedriften. Tilsagnsmottakerne oppgir i tillegg at forretningsidéen som ble støttet av Grønn framtid i de aller fleste tilfellene er utviklet videre etter tilsagnet. Kun åtte prosent oppgir at forretningsidéen er lagt til side, og da kun midlertidig. Programmet har dessuten bidratt til økt bevissthet om grønn næringsutvikling.

Oxford Research mener at resultatene fra programsatsingen langt på vei er avhengig av prosjektene som tildeles midler, og at det derfor er viktig å sikre et godt tilfang av søknader. I mobiliseringsarbeidet kan ulike tilnærminger benyttes. I Grønn framtid er det allerede gjennomført en innovasjonsworkshop der bedrifter som har mottatt støtte er samlet for å motta praktisk og faglig bistand for å videreføre sin prosjektidé. Dette er etter evaluators mening et meget hensiktsmessig grep for å videreutvikle prosjekter som har gjennomført en idéutviklingsfase, enten videreføringen skjer med prosjektutviklings-tilsagn fra Grønn framtid eller med andre virkemidler. Veiledning og sparring med en kompetent rådgiver kan medvirke til videreutvikling av prosjektet, og dermed også til realisering av klimanøytral næringsutvikling.

Et annet mulig grep for å sikre godt søknadstilfang kan være å synliggjøre resultater fra programmet, og Oxford Research anbefaler at fylkeskommunen prioriterer dette. Gitt begrenset kapasitet i programorganisasjonen kan det være nødvendig å engasjere ekstern spisskompetanse for denne oppgaven. En slik synliggjøring kan også demonstrere programmets hensiktsmessighet overfor Fylkestinget, virkemiddelapparatet ute i regionene, etc. Grønn framtid bør også være del av regionale fremstøt fra Innovasjon Norge, Forregion og Regionalt forskningsfond.

Den videre leveransen av programmet inneholder enkelte usikkerhetsmomenter, samtidig som det ikke er usannsynlig at programmet vil fortsette å fungere på samme måte frem til om lag utgangen av 2020. Dersom programmet fortsetter å tildele midler på samme nivå som det har gjort til nå, vil det ha delt ut programmidlene om lag på dette tidspunktet. Samtidig vil det nye fylkestinget for Innlandet

ha eierskapet til programmet fra 1. januar 2020, og kan foreta andre prioriteringer. Det kan også tenkes en justering av programmets innretning før denne tid. Dette har vært diskutert på politisk nivå i Oppland fylkeskommune tidligere, blant annet i form av større satsinger som bidrar til klimanøytralitet. Utredningen knyttet til forenklet innmelding av programmet under gruppeunntakene i statsstøtteregulverket peker også frem mot nye muligheter. Foreløpig er det imidlertid ikke tatt grep for å foreta omfattende justeringer i programmets innretning og leveranse. Funnene i denne rapporten viser at programmet understøtter en portefølje av prosjekter som støtter opp under målsettingene for programmet, og Oxford Research ser dermed ingen åpenbare argumenter for å foreta justeringer i programmet.

DANMARK

Oxford Research A/S
Falkoner Allé 20
2000 Frederiksberg
Danmark
Tel: (+45) 3369 1369
office@oxfordresearch.dk

NORGE

Oxford Research AS
Østre Strandgate 1
4610 Kristiansand
Norge
Tel: (+47) 4000 5793
post@oxford.no

SVERIGE

Oxford Research AB
Norrländsgatan 11
103 93 Stockholm
Sverige
Tel: (+46) 08 240 700
office@oxfordresearch.se

FINLAND

Oxford Research Oy
Fredrikinkatu 61a
00100 Helsinki
Finland
www.oxfordresearch.fi
office@oxfordresearch.fi

BRUXELLES

Oxford Research
C/o ENSR
5. Rue Archimède
Box 4, 1000 Brussels
www.oxfordresearch.eu
office@oxfordresearch.eu

LATVIJA

Oxford Research SIA
Vilandes iela 6-1
LV-1010, Rīga, Latvija
Tel.: (+371) 67142503
http://oxfordresearch.lv
info@oxfordresearch.lv